

Bado Atila i Boka Janoš: NEVINO OSUĐENI NA SMRT – ZABLUDE AMERIČKOG PRAVOSUĐA*

I

Razvoj medicine uticao je uvek u velikoj meri na sve manifestacije društvenog života, pa naravno i na pravo. Da budu pomenuti samo najkarakterističniji vidovi tog razvitka u sledećim domenima: transplantacije organa (među živima i sa leševa), veštačko oplodavanje, problem eutanazije (ubistva iz milosrđa zbog skraćivanja patnji u slučaju neizlečivih bolesti), te problem kloniranja (pojedinih organa, pa i čitavih organizama) široko otvaraju potrebu i pravnog regulisanja problema nastalih kao posledice navedenog razvitka medicinskih nauka.

Tokom druge polovine dvadesetog veka, zapravo u njegovim poslednjim decenijama, svedoci smo razvitka koji je u temelju uzdrmao vladajuća shvatanja u oblastima biologije i individualizacije pojedinih ljudskih jedinki, te ukazivanja na nasledne osobine među ljudima. Veoma važno je saznanje da se putem tzv. DNK testa mogu dokazati prisustvo ili odsustvo pojedinih učesnika u određenim događajima. To praktično znači da se, kao i putem otisaka prstiju, može dokazati da li je neko lice učestvovalo ili nije učestvovalo u nekom krivičnom delu. Novina je kod DNK testa da se čak i iz jedne kapi krvi, znoja, sluzi, pljuvačke ili sperme, pa čak i iz vlasi kose ili dlake mogu utvrditi prisustvo ili odsustvo učešća određenog lica u nekom događaju.

Praktična posledica otkrića DNK testa je izvanredno značajna, kako u domenu građanskog, a pogotovo na području krivičnog prava.

Pomoću DNK testa može se tačno utvrditi srodnički odnos, što praktično znači da se može i utvrditi i očinstvo. Kao dalja posledica toga je da prestaje potreba da se vode dugotrajne i zanemarujuće parnice za utvrđivanje očinstva radi ostvarivanja alimentacionih zahteva majki vanbračno rođene dece. Dalja posledica utvrđenog očinstva javlja se i u domenu naslednog prava.

II

No, otkriće DNK testa delovalo je veoma značajno i na području krivičnog prava u materiji određivanja krivične odgovornosti, te i presudama ljudi osuđenih na smrt.

Knjiga (autora Bodo Atila i Boka Janoša) čiji se prikaz daje, tretira upravo ulogu koju ima DNK test u pogledu utvrđivanja krivične odgovornosti. Pomenuta dva autora, naučni radnici univerziteta u Segedinu u Mađarskoj, objavili su na ma-

* U originalu: Badó Attila - Bóka János: Ártatlanul halálra ítélek - Az amerikai gázság szolgáltatás tévedései Nyitott könyv, 2003.

đarskom jeziku (uz materijalnu pomoć donatora iz Amerike) monografiju koja tretira pitanje na smrt osuđenih zbog pljačke, razbojništva, ubistava i seksualnih delikata, a čija je nevinost dokazana putem DNK testa, gotovo u poslednjem momentu pred izvršenje smrtno kazne nad njima. Knjiga obuhvata period poslednjih decenija dvadesetog i početak dvadeset i prvog veka. (Poslednje odluke kojima se oslobađaju krivice nevino osuđena lica donete su 2003. godine.) Knjiga nabraja 232 slučaja sa teritorije SAD. Slučajevi su razvrstani u dve grupe. U prvoj grupi je navedeno 107 slučajeva lica osuđenih na smrt, kod kojih je docnije dokazano da nisu učinili dela za koja im je suđeno, te 125 slučajeva kod kojih je nakon njihove osude na vremenske kazne putem DNK testa dokazano da su nevino osuđeni za nešto što nisu skrivili.

Spisak 107 ljudi osuđenih na smrt sadrži imena pomenutih lica, naziv krivičnog dela za koje im je suđeno, datum osude i ime savezne države u kojoj je presuda doneta, datum oslobađanja, te primedbe u vezi postupka, koji je prethodio oslobađajućoj odluci.

Spisak 125 osuđenika na vremenske kazne čija je nevinost nakon njihove osude dokazana putem testa DNK, sadrži takođe njihova imena, mesto gde je osuđujuća presuda doneta, datum osude, krivično delo za koje su osuđeni, vrsta izrečene kazne i vreme kada je doneta oslobađajuća presuda.

Pored ovih lista knjiga sadrži opis načina kako se u SAD određuju porotnici, kao i detaljne opise deset karakterističnih slučajeva lica osuđenih na smrt, čiju je nevinost (dok su bili gotovo pred izvršenjem smrtno kazne), otkrivena putem testa DNK.

Valja napomenuti da je Vrhovni sud SAD, doduše 1973. godine, izrekao da je smrtna kazna neustavna, ali je tri godine docnije zauzeo suprotno stanovište, tako da su pojedine savezne države ponovo uvele smrtnu kaznu. Interesantno je navesti i statistiku lica čija je nevinost (nakon njihove osude) dokazana putem testa DNK. Ti su ljudi proveli u zatvoru preko 1.200 godina; prosečno je osuđenik u zatvoru proveo 10,5 godina, a najnesretniji čak 22 godine. Lišenje slobode ih je zadesilo u najkritičnijim momentima njihovog života, u koja spadaju vremena da se zasnjuje porodica, kao i borba za stvaranje poslovne karijere. U proseku su lišeni slobode u 28-oj godini života, a (takođe u proseku) dočekali su slobodu kada su već napunili 38 godina života. Dve trećine njih bili su žrtve lažnog ili pogrešnog svedočenja, a 14% su bili žrtve pogrešnih stručnih nalaza. Gotovo svaka nevino osuđena osoba bila je fizički radnik koji je poticao iz siromašnijih slojeva društva, a dve trećine njih je pripadalo doseljenicima (ili njihovim potomcima) iz južne Amerike ili pak Afroamerikanaca (termin koji se u novije vreme odomaćio umesto naziva Crnac).

U knjizi je (kao što je to već napred naznačeno) detaljno prikazano 10 slučajeva ljudi osuđenih na smrt zbog dela koja nisu počinili. Kao najkarakterističniju žrtvu pominjem slučaj Milтона Krona (Roy Milton Kron) optuženog za ubistvo jedne žene. Nakon donete smrtno presude dokazano je ne samo da osuđeni Milton Kron nije učinio delo za koje je osuđen, nego je otkriven i pravi počinilac ubistva. Naime, pošto je naučno utvrđen značaj DNK testa, ustrojena je u cilju evidencije baza DNK testova lica osuđenih ili optuženih za krivična dela (kao što, uostalom, postoji i baza otisaka prstiju putem kojih se može lako utvrditi identitet počinilaca krivičnih dela). Upoređujući tragove nađene na telu žene za čiju smrt je Milton

Kron osuđen, otkriveno je putem testa DNK (iz baze podataka DNK testova) da je počinilac ubistva izvesni Kenet Filips (Kenneth Phillips), osuđen zbog ubistva još 1988. godine, a koji se upravo nalazio na izdržavanju kazne zbog izvršenog drugog krivičnog dela.

Iako se u ovom prikazu tretiraju samo slučajevi iz SAD, slobodni smo da pomenemo i slučaj koji se desio u Kanadi, a predmet mu je takođe utvrđivanje nevinosti putem testa DNK. Dana 23. XI 1999. godine kanadska novinska agencija i gotovo sve kanadske novine objavile su da je rasvetljen zločin koji se desio jednog hladnog januarskog jutra 1969. godine u mestu Saskatunu (Saskatoon) u provinciji Saskačun (Saskatchewan) u Kanadi. Tog jutra je pronađen leš dvadesetdvo-godišnje Gel Miler (Gail Miller). Utvrđeno je da je silovana, a potom i ubijena, a leš joj je bio izmrcvaren. Za to nedelo je na osnovu pogrešno sprovedene istrage osuđen na dugogodišnju robiju tada još nepunoletni David Milgard. Pošto je propatio na robiji 23 godine, dokazana je njegova nevinost. Utvrđeno je da nije mogao biti ubica pomoćne bolničarke Gel Miler, nego je putem baza testova DNK utvrđeno ne samo da Devid Milgard ne može biti smatran ubicom nesretne Gel Miler, nego je otkriven i stvarni ubica. To je bio izvesni Lari Fišer (Larry Fisher), lice koje je zbog seksualnih delikata bilo više puta osuđivano i zbog toga preko 20 godina proveo na robiji. Na osnovu utvrđene krivice sud je 5. I 2000. godine Lari Fišeru utvrdio kaznu doživotne robije.

Posle ove digresije u kojoj je (pored brojnih slučajeva iz SAD) pomenut i slučaj iz Kanade u kojem je putem DNK testa utvrđena nevinost okrivljenog, a otkriven je i osuđen pravi učinilac krivičnog dela, valja istaći da su autori knjige čiji se prikaz ovde daje sprovedli svoja istraživanja na osnovu brojnih izvora koje autori detaljno navode.

Na kraju ovog prikaza opravdano je da se navedu želje i cilj koji su autori u zaključku knjige izrazili, i koji glasi:

“Cilj nam je bio da iz zida ljudske samouverenosti izvadimo nekoliko cigala, te nam je želja da svi koji knjigu budu pročitali budu oprezniji i predostrožniji, te da ne presuđuju preuranjeno. Knjiga je upućena svima koji eventualno i sada pate lišeni slobode zbog nečega što nisu skrivali, kao i svima onima koji ne veruju da se to jednom i njima može desiti.”

Prof. dr Karlo Kovač
profesor VEKŠ u penziji